

TANAH'TA VAHİY VE LAFİZ-MANA İLİŞKİSİ: YAHUDİ TEOLOJİSİNDE İLAHİ MESAJIN ANLAMI VE YORUMU

Revelation and the Relationship Between Words and Meanings in the
Tanakh: The Significance and Interpretation of Divine Message in Jewish
Theology

Büşra ÖZDEMİR*

ÖZ

Bu çalışma, Yahudilikte vahiy kavramını tarihsel ve teolojik bir bağlamda ele alarak kapsamlı bir inceleme sunmayı amaçlamaktadır. Tanah'ın çeşitli bölümlerine odaklanarak vahyin tanımı, kaynağı ve iletişim araçları gibi temel kavramlar detaylı bir şekilde irdelenmektedir. Çalışmada özellikle “gala”, “yada”, “nir’ah” ve “noda” gibi İbranice terimlerin ilahi vahyi ifade etme biçimleri derinlemesine analiz edilmiştir. Vahyin Tanah'taki farklı tezahürleri, Hz. Musa'nın Tanrı ile doğrudan iletişimi, teofani ve vizyon gibi olgular üzerinden ele alınmış, ayrıca vahyin tarihsel olaylar ve yaratılış sürecindeki yansımaları değerlendirilmiştir. Araştırma nitel bir yöntem çerçevesinde yürütülmüş olup Yahudi teolojisinde vahyin nasıl anlaşıldığına dair mevcut yaklaşımlar eleştirel bir perspektifle analiz edilmiştir. Çalışma, vahyin Tanah'ta metin ve anlam arasındaki ilişkiyi nasıl şekillendirdiğini, bu bağlamda Yahudi kutsal metinlerinde Tanrı'nın sözü ve iradesinin nasıl kavrandığını ortaya koymaktadır. Sonuçlar itibarıyla, Yahudi kutsal metinlerinde vahiy olgusunun merkezi bir rol oynadığı tespit edilmiş ve bu kavrayışın Yahudi teolojisinde metinsel ve teolojik açıdan derin bir etkiye sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, çalışmanın bulguları, Yahudilikte vahiy anlayışının dinlerarası karşılaştırmalarda önemli bir teolojik referans noktası sunduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Yahudilikte vahiy, Tanah, ilahi iletişim, teofani, Yahudi teolojisi.

ABSTRACT

This study aims to provide a comprehensive examination of the concept of revelation in Judaism within a historical and theological context. By focusing on various sections of the Tanakh, it meticulously explores fundamental concepts such as the definition, source, and mediums of revelation. In particular, the study deeply analyzes Hebrew terms such as “gala,” “yada,” “nir’ah,” and “noda,” which express different aspects

* Dr. Öğr. Üyesi. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Ağrı/Türkiye. E-posta: bozdemir@agri.edu.tr. ORCID: 0000-0001-8157-656X.

of divine revelation. The different manifestations of revelation in the Tanakh are discussed through phenomena such as Moses' direct communication with God, theophany, and vision; furthermore, the reflections of revelation on historical events and the process of creation are evaluated. The research is conducted within a qualitative framework, critically analyzing existing approaches to how revelation is understood in Jewish theology. The study reveals how revelation shapes the relationship between text and meaning in the Tanakh and how the word and will of God are perceived in Jewish sacred texts. In terms of results, it has been determined that the concept of revelation plays a central role in Jewish sacred texts, and this understanding has a profound impact on Jewish theology from both textual and theological perspectives. Additionally, the findings of the study indicate that the understanding of revelation in Judaism provides an important theological reference point for interfaith comparisons.

Keywords: revelation in Judaism, Tanakh, divine communication, theophany, Jewish theology.

Giriş

Vahiy kavramı, insanlık tarihinin en eski ve en köklü düşünsel meselelerinden biri olarak, dinlerin ortaya çıkışından itibaren insan zihnini sürekli meşgul etmiştir. Dinlerin ortaya çıkışıyla birlikte, Tanrı ile insan arasındaki iletişimin nasıl gerçekleştiği, Tanrı'nın evreni yaratmasından sonra bu evrene ve insana nasıl müdahalede bulunduğu ve insanlara doğru yolu gösterip göstermediği gibi temel sorular, dini düşüncenin merkezinde yer almıştır. Vahiy hem monoteist hem de politeist birçok dinin temel bir konusu olarak ele alınmış, bu dinlerde Tanrı'nın insanlarla iletişim kurma biçimi olarak farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bununla birlikte, farklı dinler arasında vahiy kavramının varlığına dair ortak bir kabul olmasına rağmen, vahyin neliği, doğası ve işleyişi konusunda ciddi ayrışmalar söz konusudur (Adam, 2015: 85). Vahyin neliği ve doğası üzerindeki bu tartışmalar, insanın Tanrı ile olan ilişkisinde temel bir rol oynamıştır. Vahyin doğrudan Tanrı'dan gelen bir bilgi mi yoksa insanın Tanrı'dan aldığı ilham mı olduğu, Tanrı'nın vahiy yoluyla insana ne tür mesajlar ilettiği ve bu mesajların ne kadarının lafzen ne kadarının mana olarak iletiliği gibi sorular, farklı teolojik ve felsefi yaklaşımlar tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Bu bağlamda, vahyin lafız-mana ilişkisi de dini metinlerin nasıl yorumlanması gerektiği konusunda önemli bir tartışma alanı oluşturmuştur. Tanrı'nın mesajlarının kelime kelime mi, yoksa genel bir anlam çerçevesinde mi iletiliği konusu, özellikle semavi dinlerde büyük bir öneme sahiptir (Kılıç, 2015: 112-115).

Çalışmanın temel amacı, özellikle Yahudilikte vahyin neliği ve lafız-mana ilişkisi üzerinde durmaktır. Yahudilikte vahiy kavramının nasıl anlaşıldığı ve bu kavramın dini düşünce üzerindeki etkileri, Yahudi kutsal metinleri bağlamında ele alınacaktır. Ayrıca, Yahudilikte vahyin lafız yönünün nasıl şekillendiği ve bu anlayışın Yahudi teolojisindeki yerinin ne olduğu incelenecek ve bu çerçevede Yahudilikteki vahiy anlayışının teolojik boyutları değerlendirilecektir. Çalışmanın odak noktası, özellikle Yahudilikte vahiy kavramının nasıl şekillendiği, Tanah'ta vahiy anlayışının ne şekilde ifade edildiği ve bu anlayışın Yahudi teolojisindeki yeri olacaktır. Yahudi kutsal metinlerinde vahyin tanımı, kaynağı ve bu kavramın Yahudi dini düşüncesinde nasıl bir yer tuttuğu incelenecektir. Bu analizler, vahyin Yahudi geleneğinde nasıl bir anlam taşıdığı ve bu anlamın dini metinlerin yorumlanmasına nasıl yansıdığı konusunda derinlemesine bir anlayış sunmayı amaçlamaktadır. Özetle bu çalışma, Yahudilikte vahiy konusunu, özellikle vahyin aidiyeti ve lafız-mana ilişkisi bağlamında ele alarak, bu kavramların teolojik boyutlarını inceleyecek ve Yahudi dini düşüncesinin temel meselelerinden biri olan vahiy konusuna yeni bir perspektif kazandırmaya çalışacaktır.

1. Yahudilikte Vahyin Tanımı ve Temel Kavramlar

Yahudilikte vahiy, Tanrı'nın insana kendisini açması ve iradesini beyan etmesi olarak anlaşılmaktadır (Packer, 1962). Bu anlayış, Yahudi kutsal kitabı olan Tanah'ta net bir şekilde görülmektedir. Tanah, Yahudi inancının temelini oluşturan ve çeşitli peygamberler aracılığıyla Tanrı'nın insanlara ilettiği mesajları içeren bir metindir. Bu metin, derlenmesi yaklaşık bin yıllık bir süreci kapsayan ve birçok farklı kişi tarafından kaleme alınmış bir eserdir. Bu uzun oluşum süreci ve farklı yazarların katkıları, Yahudi vahiy anlayışında çeşitli kavramların ve yorumların gelişmesine yol açmıştır (Levenson, 1985: 78-82).

Vahyin Tanah'ta nasıl ele alındığını anlamak için kullanılan İbranice terimlere dikkat etmek gerekmektedir. Tanah'ta vahyi ifade eden belirli bir kelime olmamakla birlikte, vahyin çeşitli yönlerini açıklayan birkaç terim bulunmaktadır. Bu terimler arasında "gala", "yada", "nir'ah", ve "noda" özellikle öne çıkmaktadır (Berlin & Brettler, 2004: 123-125). İbranice kökenli olan "gala" kelimesi, insan gözündeki perdeyi ve kulaklardaki ağırlığı kaldırmak amacıyla gönderilen hidayet mesajını ifade eder. Bu terim, Tanrı'nın insanlara rehberlik etmek için gönderdiği ilahi mesajları belirtir. "Gala", özellikle Tanrı'nın iradesini ve hidayetini beyan eden vahiylerde kullanılır ve Yahudi kutsal metinlerinde Tanrı'nın insanlara nasıl rehberlik ettiğini gösterir. "Yada" kelimesi, Tanrı'nın kendisi hakkında haber vermesi amacıyla gönderilen mesajları ifade eder. Bu terim, Tanrı'nın kudretini, otoritesini ve iradesini

açıklamak için kullanılan bir kavramdır. “Yada”, Tanrı’nın insanlarla olan iletişimde kendisini ve niteliklerini tanıttığı durumlarda kullanılır. Bu, Yahudi teolojisinde Tanrı’nın bilinmesi ve tanınması için gönderilen vahiylerin önemini vurgular. “Nir’ah” kelimesi, Tanrı’nın bir mekâna tecellisini ifade etmek veya bir mekânın kutsiyetini bildirmek için kullanılır. Bu terim, teofani yani Tanrı’nın fiziksel dünyada belirli bir biçimde ortaya çıkmasını ifade eden olaylar için kullanılır. Yahudi kutsal metinlerinde, Tanrı’nın belirli mekânlarda görünmesi veya tecelli etmesi, vahyin bir şekli olarak kabul edilir ve bu olaylar “nir’ah” terimi ile anlatılır (Botterweck & Ringgren, 1974: 455-57). “Noda” kelimesi, Tanrı’nın muradını bildirmesi anlamında kullanılır. Bu terim, Tanrı’nın bütün insanlara seslendiği ve iradesini açıkladığı durumlarda kullanılır. Yahudilik, genellikle milli bir din olarak kabul edilmesine rağmen, Tanah’ta Tanrı’nın tüm insanlığa seslendiği mesajlar da yer almaktadır. “Noda” terimi ise, bu evrensel mesajları ifade etmek için kullanılır ve Tanrı’nın iradesinin tüm insanlara yönelik olduğunu altını çizer (Cohen, 1987: 45-49).

Bunların dışında, Yahudilikte vahiy kavramını İslami gelenekteki vahiy anlayışına en yakın şekilde tanımlayan ifade “Tanrı kelâmı”dır. “Tanrı kelâmı” ifadesi, Tanrı’dan gelen emirler, buyruklar, peygamberlik ve ilahi iletişimi ifade etmek için kullanılır (Botterweck & Ringgren, 1974: 457). Tanah’ta bu ifade yaklaşık 394 kez geçmektedir ve Tanah’ın içinde birçok kitap, “Tanrı kelâmı... geldi” şeklinde başlar. Bu ifadenin sıkça tekrarlanması, Tanah’ta vahyin önemini ve Tanrı’nın sürekli olarak insanlara hitap ettiğini gösterir (Smith, 1990: 25-30). Yahudi teolojisinde, bu farklı terimlerin her biri, vahiy kavramının çeşitli yönlerini açıklamak ve Tanrı’nın insanlarla olan iletişiminin nasıl gerçekleştiğini anlamak için kullanılır. Vahyin bu çok yönlü tanımları, Yahudiliğin teolojik zenginliğini ve Tanrı ile insan arasındaki ilişkiye dair derin anlayışını ortaya koyar (Berlin & Brettler, 2004: 230-235).

2. Vahyin Kaynağı ve Vasıtaları

Yahudilikte vahyin kaynağı, monoteist bir inanç sistemi olan Yahudi teolojisinde Tanrı olarak kabul edilmektedir. Tanah’ta Tanrı, çeşitli insani özelliklerle tanımlanmıştır yani antropomorfiktir; bazen sevinen, bazen kıskanan, tarihi olaylara müdahale eden, kendisinden başka bir tanrının varlığını reddeden bir Tanrı olarak tasvir edilir. Yahudi inancına göre, insan kendi çabasıyla Tanrı’ya ulaşamaz; aksine, Tanrı kendi varlığını insana açar ve bu yolla insanı bilgilendirir. Bu çerçevede, Yahudi vahiy anlayışında aktif rol tamamen Tanrı’ya aittir; vahiy sürecinde insanın hiçbir müdahalesi yoktur. Bu durum, Tanrı’nın iradesinin doğrudan insanlara bildirilmesi olarak tanımlanan vahiy kavramının Yahudi teolojisindeki merkezi rolünü vurgulamaktadır (Smith,

1990). Tanrı Yehova, Yahudilikte kiskanç bir Tanrı olarak tanımlanır; O, başka tanrıların varlığını kabul etmez ve bu tek tanrılı inanç, Yahudi vahiy anlayışının temelini oluşturur. Tanah'taki anlatılarda, Tanrı'nın zaman zaman tarihi olaylara müdahale ettiği ve insanlarla iletişim kurduğu çeşitli örnekler yer alır. Bu anlatılar, Yahudilikte Tanrı'nın mutlak otoritesini ve kudretini vurgulayan bir vahiy anlayışını destekler (Cohen, 1987: 45-49).

Yahudilikte, İslamiyet'te olduğu gibi vahyin çeşitli şekillerde geldiği inancı mevcuttur. Tanah'ta vahyin vasıtaları, rüyetten kehanete kadar geniş bir yelpazede sunulmuştur. Bu çeşitlilik, bazı durumlarda Tanah'taki ifadelerin birbiriyle çelişir gibi görünmesine neden olmuştur. Örneğin, Tanah'ın bazı bölümlerinde Hz. Musa'nın Tanrı ile aracısız görüştüğüne dair ifadeler yer alırken, başka bölümlerde Tanrı ile doğrudan görüşmenin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu gibi çelişkili ifadeler, daha sonra gelen Yahudi bilginleri ve Tanah yorumcuları tarafından açıklanmaya çalışılmış; özellikle Hz. Musa'nın Tanrı ile aracısız görüştüğü ifadelerle manevi ve soyut bir anlam yüklenmiştir (Neusner, 1971: 85-88).

Tanah'ta vahyin vasıtaları oldukça çeşitlidir ve bu çeşitlilik Yahudi kutsal metinlerinde geniş bir yorumlama alanı açmıştır. Bu vasıtalar arasında, teofani (Tanrı'nın görünmesi), rüya, vizyon (rüyet) ve kehanet gibi çeşitli yöntemler yer alır. Yahudi teolojisinde, bu vasıtaların her biri Tanrı'nın iradesini ve mesajını insanlara iletmek için kullanılan araçlar olarak görülür. Özellikle Hz. Musa'nın Tanrı ile doğrudan iletişim kurduğu teofanik vahiy, Yahudi inancında büyük bir önem taşır. Bununla birlikte, kehanetler ve rüyalar, Tanrı'nın insanlara mesajlarını ilettiği diğer önemli yöntemler olarak kabul edilir (Scholem, 1946: 101-105).

2.1. Tanrı'nın Vasitasız Konuşması

Tanah'a göre, Yahudi teolojisinde Hz. Musa'nın Tanrı ile doğrudan, aracısız bir iletişim kurduğu kabul edilir. Tanah'taki bazı pasajlar, Tanrı'yı doğrudan görmenin mümkün olamayacağını belirtmekle birlikte, Hz. Musa'nın Tanrı ile yüz yüze görüştüğüne dair anlatımlar bu anlayışı destekler niteliktedir. Özellikle, "O günden bu yana İsrail'de Hz. Musa gibi Rabbin yüz yüze görüştüğü bir peygamber çıkmadı." (Berlin & Brettler, 2004; Tekvin 12: 6-8; Çıkış 33: 11; Sayılar 12: 6-8) ifadesi Hz. Musa'nın Tanrı ile doğrudan ve yüz yüze görüştüğünü açıkça ortaya koyar. Bu tür ifadeler, Hz. Musa'nın vahyi de bu doğrudan iletişim yoluyla almış olabileceğine işaret eder. Ayrıca, "Sözlerime kulak verin: Eğer aranızda bir peygamber varsa, Ben Rab rüyette kendimi ona tanıtır, onunla rüyada konuşurum. Ama kulum Hz. Musa öyle değildir. O bütün

evimde sadıktır. Onunla bilmecelerle değil, açıkça, yüz yüze konuşurum. O Rabbin suretini görüyor.” (Berlin & Brettler, 2004: 55; Tekvin 12: 6-8) ifadesi de Hz. Musa'nın Tanrı ile doğrudan bir iletişimde bulunduğunu ve vahyi bu şekilde aldığını daha da pekiştirmektedir. Bu pasajlar, vahyin doğrudan Tanrı tarafından Hz. Musa'ya iletilmiş olabileceğini güçlü bir şekilde destekler (Berlin & Brettler, 2004; Smith, 1990: 25-30; Neusner, 1971: 85-88).

2.2. Teofani

Teofani, Tanrı'nın insanlara görünmesi anlamına gelir ve Yahudi kutsal metinlerinde bu tür olayların birçok örneği bulunmaktadır. Tanah'ta Tanrı'nın insan formunda ya da ateş, bulut gibi doğa olayları aracılığıyla tecelli ettiği anlatılmaktadır. Örneğin, Yakup ile ilgili olarak “Tanrı'yla yüz yüze görüştüm, ama canım bağışlandı.” (Berlin & Brettler, 2004: 54; Tekvin 32: 30) ifadesi, Tanrı'nın insanlara görünmesini açıklayan bir teofani örneğidir. Ancak, Tanah'ta Tanrı'nın insanlara görünmesinin mümkün olmadığını belirten ifadeler de mevcuttur. Bu tür çelişkili ifadeler, Tanah'ın farklı zamanlarda ve farklı yazarlar tarafından derlenmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir. Rüyet ise, teofani ile benzerlik gösterse de daha çok nesnelere aracılığıyla gerçekleşir. Vahyin içeriği, nesnelere bir araya gelmesi ile oluşturulurken, bu nesnelere kurulan bağlantı sonrası vahyin geliş şekli rüyet olarak adlandırılır (Cohen, 1987: 45-49; Scholem, 1946: 101-105).

2.3. Rüyet

Yahudi teolojisinde, rüyalar, tabiatüstü güçlerden gelen mesajlar olarak yorumlanmıştır ve İslam'da olduğu gibi, rüyanın vahye aracılık eden bir vasıta olduğu kabul edilir. Tanah'ta rüyaların bu rolünü yansıtan birçok pasaj bulunmaktadır. Tanah'ın farklı yazarlar tarafından kaleme alınması, bazı pasajlarda rüyanın Tanrı ile düzenli iletişim kurmaya yarayan bir vasıta olarak bahsedilmesine karşın, diğer pasajlarda rüyalara güvenilmemesi gerektiğini ifade eden farklı yorumların yer almasına neden olmuştur. Tanah'a göre rüyalarda sembolik bir dil kullanılır ve bu dilin yorumlanması gerekir. Nihai yorumu kalbe bildirecek olan da Tanrı'dır. Bu duruma örnek olarak, Firavun'un Yusuf'a “Bir düşün gördüm, ama kimse yorumlayamadı. Duyduğum her düşün yorumlayabildiğini işittim.” (Berlin & Brettler, 2004: 91; Tekvin 41: 15-16) demesi ve Yusuf'un “Ben yorumlayamam. Firavuna en uygun yorumu Tanrı yapacaktır.” (Scholem, 1946: 91; Tekvin 41: 16) cevabı gösterilebilir. Rüyalar, Tanrı'nın vahyini krallara, peygamberlere ve seçilmiş kişilere ulaştıran bir araç olarak kabul edilir. Ancak, yalan haberler ve yanlış yorumlamalar nedeniyle rüyalara ihtiyatla yaklaşılması gerektiği sıkça vurgulanır. Örneğin, Süleyman gibi

bazı peygamberler, Tanrı ile iletişim kurmak amacıyla kutsal mekânlara giderek rüya görmeye çalışmışlardır. Bu çaba, “kuluçkaya yatmak” olarak da ifade edilir ve rüya aracılığıyla vahiy almak için yapılan özel bir uygulamadır (Berlin & Brettler, 2004: 230-235).

2.4. Tanrı'nın Meleği

Monoteist dinlerde, Tanrı'nın erişilemez bir varlık olarak görülmesi, Tanrı ile insanlar arasında aracılara ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, “Tanrı'nın meleği” kavramı, Tanrı'nın elçisi olarak görev yapan melekleri ifade eder. Yahudi teolojisinde, vahiy çoğunlukla Tanrı'nın melekleri aracılığıyla insanlara iletilir. Tanah'ta, “Tanrı meleği” ifadesi, vahiy ve ilahi mesajlarla bağlantılı olarak sıkça kullanılır. Politeist dinlerde ise, Tanrı insana daha yakın görülür ve bu nedenle aracı melek kavramı genellikle kullanılmaz; Tanrı, insanla doğrudan iletişim kurar ve bu misyonları bizzat üstlenir (Scholem, 1946: 101-105; Cohen, 1987: 45-49).

2.5. Tanrı'nın Ruhü ve Eli

Tanah'ta, “Tanrı'nın ruhu” ifadesi, ilahi güç anlamında kullanılır ve bu gücün bazı insanlara özel yetiler kazandırdığına inanılır. İlahi vahyin, Tanrı'nın ruhu aracılığıyla insanlara ulaştığı düşünülür. Örneğin, Yusuf'un rüyaları yorumlaması ve peygamberlerin hareket tarzlarına yön vermesi, Tanrı'nın ruhunun etkisiyle gerçekleşir. Ayrıca, yaratma gibi doğaüstü olaylarda da Tanrı'nın ruhunun aktif olduğuna inanılır. Tanrı'nın eli ifadesi ise, benzer şekilde Tanrı'nın Ruhü anlamında kullanılır ve ilahi gücün tezahürü olarak yorumlanır (Smith, 1990: 25-30).

2.6. Yaratma ve Tabiat Olayları

Yahudi inancına göre, Tanrı her şeyi sözü aracılığıyla yaratır ve bu yaratma eylemi, Tanrı'nın kelamı ve vahyi olarak kabul edilir. Yaratma, sadece bir doğa olayı değil, aynı zamanda ilahi bir vahiydir. Bulutların hareketi, yapraklara çiğ düşmesi, depremler ve diğer tabiat olayları, Tanrı'dan insana gelen bir mesaj veya vahiy olarak yorumlanır. Bu olaylar, Tanrı'nın evrendeki düzeni ve insanlara olan mesajlarını ifade eder (Neusner, 1971: 85-88; Berlin & Brettler, 2004: 230-235).

2.7. Tarihi Olaylar

Tanah'ta tarihi olaylar, Tanrı'nın tezahürü ve vahiylerinin bir parçası olarak kabul edilir. Yahudi teolojisinde, Tanrı'nın tarihe müdahaleleri, insanlığa vahiy yoluyla ilettiği mesajların bir göstergesidir. Yahudi tarihinin kutsal kabul edilen başlangıç noktası, İbrahim'in Kenan diyarına yolculuğuyla başlar. Yahudiler için zaman, çizgisel bir yapıya sahiptir; belirli bir başlangıcı ve sonu

olan, amaca yönelik bir süreç olarak görülür. Yahve'nin tarihe müdahaleleri, Tanrı'nın kendisini ve iradesini halka açıklamak için kullandığı bir yöntem olarak kabul edilir. İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışı, Tanrı'nın vahyi ve tarihe müdahalesinin en önemli örneklerinden biri olarak görülür (Scholem, 1946: 101-105; Smith, 1990: 25-30).

3. Tanah'ta Vahyin Anlatımı

Tanah, Yahudi kutsal metinlerinin ana kaynağı olarak, vahiy olaylarını yalnızca anlatmakla kalmaz, aynı zamanda bu olayların teolojik ve tarihsel bağlamını derinlemesine inceler. Yahudi teolojisinde vahiy, Tanrı'nın insanlıkla iletişim kurma aracı olarak görülür ve bu iletişim çoğunlukla tarihsel olaylar, yaratılış süreçleri ve Tanrı'nın müdahaleleri bağlamında ele alınır. Tanah'taki vahiy anlatımları, Tanrı'nın evreni ve insanlığı yaratma, yönlendirme ve koruma gücünü vurgular. Bu anlatımlar, Yahudi halkı için Tanrı'nın mutlak egemenliğinin ve sadakatinin bir göstergesi olarak kabul edilir (Smith, 1990: 25-30). Hz. Musa'ya verilen vahiy, Yahudilikteki en önemli ve merkezi vahiy örneklerinden biri olarak öne çıkar. Bu vahiy, sadece Yahudiliğin temel öğretilerini şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda Yahudi dini pratiğinin temelini oluşturmuştur. Yahudi geleneğine göre, Hz. Musa'ya verilen vahiy, Tanrı'nın Sina Dağı'nda doğrudan ve aracısız bir şekilde Hz. Musa ile iletişim kurmasıyla gerçekleşmiştir. Bu olay, Yahudi inancında Tanrı'nın seçilmiş bir peygambere doğrudan hitap ettiği ve kutsal emirlerini ilettiği en somut ve kutsal örnek olarak kabul edilir (Neusner, 1971: 85-88).

Sina Dağı'ndaki bu vahiy olayı, Yahudi teolojisinde sadece tarihsel bir olay olarak değil, aynı zamanda teolojik bir dönüm noktası olarak da değerlendirilir. Bu vahiy, Tanrı'nın insanlıkla olan bağı en güçlü şekilde ortaya koyar ve Yahudiliğin monoteist inancının temel taşlarından biri olarak kabul edilir. Hz. Musa'ya verilen bu vahiy, sadece o dönemin Yahudi toplumu üzerinde değil, aynı zamanda sonraki nesiller üzerinde de derin etkiler bırakmış ve Yahudi dini kimliğinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır (Cohen, 1987: 45-49). Tanah'taki bu tür anlatımlar, Yahudilikte vahiy kavramının tarihsel ve teolojik derinliğini anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Hz. Musa'ya verilen vahiy, Yahudi kutsal metinlerinde diğer tüm vahiy anlatımlarını şekillendiren bir prototip olarak işlev görmüştür. Bu olay, Yahudilikteki diğer peygamberlerin aldıkları vahiylerin anlaşılmasında da bir referans noktası olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, Hz. Musa'ya verilen vahiy, Tanah'ın diğer bölümlerinde yer alan vahiy olaylarını anlamlandırmak ve bu olayların teolojik boyutlarını derinlemesine analiz etmek için bir anahtar niteliğindedir. (Scholem, 1946: 101-105).

4. Tanah'ta Lafız-Mana İlişkisi

Tevrat'ın lafız-mana ilişkisi bağlamında ele alınması, Yahudi ve Hristiyan teolojilerinde bu kutsal metnin nasıl algılandığını ve yorumlandığını anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Yahudi geleneğine göre, Tevrat (veya Torah), Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda, MÖ 13. yüzyıl civarında, Mısır'dan Çıkış'tan sonra vahyedilmiştir. Bu vahiy, Tanrı'nın Hz. Musa'ya verdiği yasalara ve öğretilere dayanmaktadır. Bu inanç, vahyin lafzi yani kelimesi kelimesine Tanrı'dan gelmiş olduğu anlayışını destekler niteliktedir. Ancak, burada Tevrat'tan ne kastedildiği konusunda belirsizlikler mevcuttur. Tevrat, bazen Hz. Musa'ya verilen kitabın ismi olarak, bazen de Tanah (Ahd-i Atîk), Mişna, Talmud ve hatta rabbilere ait bütün dini eserler için kullanılmaktadır. Kutsal kitap anlamında kullanıldığında ise Tevrat, Ahd-i Atîk'in ilk beş kitabını ifade eder. Bu durumda, Tevrat'ın lafzi vahiy olarak kabul edilip edilmediği konusunda kafa karışıklığı söz konusudur. Özellikle, Tevrat'ın Tanrı Yahve tarafından Hz. Musa'ya kelime kelime yazdırıldığı inancı, Ahd-i Atîk'in tamamını mı, yoksa sadece ilk beş kitabını mı kapsadığı sorusunu doğurur (Smith, 1990: 25-30; Yaratılış 1: 11-15, 1: 22-24).

Bu belirsizlik, Ahd-i Atîk'te bulunan metinsel çelişkiler, tekrarlar ve tutarsızlıklar nedeniyle asırlar boyunca eleştirilmiş ve birçok tartışmanın odak noktası olmuştur. Bu eleştiriler, özellikle 16. yüzyıldan itibaren Batı'da yoğunlaşmış, metin tenkidi ve tarihi tenkit alanlarında yapılan araştırmalarla desteklenmiştir. Metin tenkidi açısından, Ahd-i Atîk'teki kelimelerin kökeni, üslubu, metnin aslına uygunluğu, ilaveler, eksiltmeler, düzeltmeler, çelişkiler ve tekrarlar detaylı bir şekilde incelenmiş ve bu incelemeler, Ahd-i Atîk'in tek bir dönemde ve tek bir yazar tarafından yazılmadığını, aksine farklı dönemlerde, farklı yazarlar tarafından çeşitli eklemeler, çıkarmalar ve değişikliklerle kaleme alındığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, vahyin lafziliği ile ilgili iddialar, bu bulgular ışığında ciddi bir şekilde sorgulanmıştır (Neusner, 1971: 85-88; Yaratılış 1: 11-15, 1: 22-24).

Tarihi tenkit alanında yapılan arkeolojik çalışmalar ise, Ahd-i Atîk metinlerinin tarihsel gerçekliği ile ilgili çeşitli sonuçlara ulaşmıştır. Bazı bulgular mevcut metinleri desteklerken, çoğu arkeolojik veri metinlerle uyuşmamaktadır. Bu durum, Tevrat'ın sadece Hz. Musa'ya indirilen kelimesi kelimesine bir vahiy olduğu anlayışının sorgulanmasına neden olmuş, lafzi vahiy kavramının daha eleştirel bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmiştir (Scholem, 1946: 101-105; Harman, 1988: 494-501; Adam, 2012: 40-45).

Üslup açısından bakıldığında, Tevrat'ın kitapları arasında belirgin bir üslup birliği bulunmamaktadır. Örneğin, Tekvin ve Tesniye kitapları, daha çok tarihsel anlatı özelliği taşıırken (Berlin & Brettler, 2004: 126-130; Tekvin 1:1-31; Tesniye 1: 1-5), Çıkış, Levililer ve Sayılar kitapları vahiy üslubuna sahiptir (Çıkış 20: 1-17; Levililer 1: 1-17; Sayılar 1: 1-4). Bu durum, vahyin lafzi mi yoksa manevi mi olduğu konusunda tartışmalara yol açmıştır. Tekvin'de Hz. Musa'dan önceki olaylar anlatılırken (Berlin & Brettler, 2004: 3-45; Tekvin 1: 1-11: 32) Tesniye kitabı, Hz. Musa'nın kendi tecrübelerinin bir ürünü olarak kaleme alınmış gibidir (Berlin & Brettler, 2004: 350-385; Tesniye 1: 1-4: 43). Burada, Hz. Musa'nın kendi sözleri ve anlatıları yer alır, bu da vahyin lafziliğine karşı manevi bir yorumun gerekliliğini işaret eder. Tesniye'nin 1-4. bablarında Hz. Musa Mısır'dan çıkışlarını, geçtikleri ve konakladıkları yerleri özetler; 5-29. bablarda ise İsrailoğulları'nın uyması gereken kanunlar bildirilir. Bu anlatım tarzı, Hz. Musa'nın vahyi nasıl algıladığını ve bunu nasıl iletildiğini gösterir ki bu da metnin manevi yönünü ön plana çıkarır. Tesniye'nin 30. babdan sonraki bölümleri ise İsrailoğulları'na tavsiyeler, Hz. Musa'nın ilahileri ve son olarak vefatı ve defnini içerir. Bu, metnin yalnızca Tanrı'nın kelamı olarak değil, aynı zamanda Hz. Musa'nın kendi deneyimlerinin bir ifadesi olarak da görülebileceğini gösterir (Cohen, 1987: 45-49; Adam, 2012).

Sonuç olarak, Tevrat'ın lafız-mana ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi, metnin ilahi kökeni ile tarihsel süreçteki gelişimi arasındaki karmaşık ve çok katmanlı ilişkiyi gözler önüne serer. Tevrat'ın bir yandan ilahi bir vahiy olarak kabul edilmesi, öte yandan farklı dönemlerde farklı yazarlar tarafından kaleme alınmış bir metin olarak ele alınması, bu kutsal metnin yorumlanmasında ciddi bir metodolojik ve hermeneutik zorluk yaratır. Bu durum, Tevrat'ın kelime kelime Tanrı'dan gelen bir vahiy mi yoksa insan unsuru ile şekillenmiş bir metin mi olduğu sorusunu gündeme getirir.

Metnin tarihsel bağlamı, onun vahiy olarak kabul edilmesinde ve anlaşılmasında belirleyici bir rol oynar. Metinde yer alan çeşitli üslup farklılıkları, çelişkiler ve tekrarlar, Tevrat'ın bir bütün olarak nasıl yorumlanması gerektiği konusunda teolojik ve akademik çevrelerde uzun süreli tartışmalara yol açmıştır. Özellikle, metin tenkidi ve tarihi tenkit gibi bilimsel yaklaşımlar, Tevrat'ın tek bir ilahi kaynaktan mı geldiği yoksa insan eliyle şekillenmiş bir belge mi olduğu sorusuna farklı cevaplar sunmaktadır (Barton, 2003: 56-58). Tevrat'ın lafziliği ile manevi anlamı arasındaki ilişki, metnin yalnızca dini değil, aynı zamanda tarihsel bir belge olarak da ele alınmasını gerektirir. Bu durum, Tevrat'ın bir yandan Tanrı'nın doğrudan mesajı olarak görülmesi, diğer yandan ise bu mesajın tarihsel koşullar içinde nasıl şekillendiğinin anlaşılması

açısından önemlidir. Bu bağlamda, Tevrat'ın hem ilahi bir vahiy olarak kabul edilmesi hem de insanlık tarihi boyunca nasıl yorumlandığının incelenmesi, bu kutsal metnin anlamını derinlemesine kavramak için kritik bir öneme sahiptir. (Friedman, 1987: 112-114).

Tevrat'ın lafız-mana ilişkisini anlamak, sadece teolojik bir mesele değil, aynı zamanda bu metnin tarih boyunca nasıl kullanıldığını, hangi amaçlarla yorumlandığını ve toplumsal yapı üzerindeki etkilerini anlamak açısından da önemlidir. Dolayısıyla, Tevrat'ın ilahi ve tarihsel boyutlarının birlikte ele alınması, bu kutsal metnin anlaşılmasına yönelik daha kapsamlı ve dengeli bir bakış açısı sunar. Bu inceleme hem Yahudi teolojisinde hem de akademik çalışmalarda Tevrat'ın nasıl değerlendirileceğine dair yeni ufuklar açar ve metnin karmaşık yapısını daha iyi kavramamıza olanak tanır.

5. Tanah'ta Vahyin Lafız-Mana İlişkisinin Değerlendirilmesi

Tanah'ta lafız-mana ilişkisi, Yahudi teolojisinde vahyin niteliğini ve kutsal metinlerin ilahi kaynağını anlamak açısından önemli bir yere sahiptir. Tevrat'ın Hz. Musa'ya kelime kelime vahyedildiği inancı, Yahudi geleneğinde yaygın olmakla birlikte, metinlerdeki çelişkiler, tekrarlar ve üslup farklılıkları bu inancı sorgulamaya açmıştır. Özellikle metin tenkidi ve tarihi tenkit çalışmaları, Tanah'taki kelimelerin kökeni, üslubu ve metnin tarihsel doğruluğu üzerine yapılan incelemeler, bu metinlerin tek bir dönemde ve tek bir yazar tarafından değil, aksine farklı dönemlerde ve farklı yazarlar tarafından kaleme alındığını göstermiştir. Örneğin, Eski Ahit'in farklı kitaplarında kullanılan dil ve kelime dağarcığı, her bir bölümün yazıldığı dönemin özelliklerini yansıtır. Tevrat'ın ilk beş kitabı genellikle MÖ 13. yüzyılda yazıldığı kabul edilirken, Davut'un Mezmurları ve bazı peygamberlik metinleri daha sonra, MÖ 7. yüzyılda farklı bir üslupla kaleme alınmıştır. Ayrıca, Tanah'taki bazı kısımlar, Babil sürgünü sırasında, yani MÖ 6. yüzyılda yazılan metinler arasında yer alırken, bunların dilinde ve üslubunda birtakım değişiklikler gözlemlenebilir. Buna ek olarak, metinlerin tarihsel doğruluğu üzerine yapılan analizlerde, örneğin Mısır'daki Firavunlar hakkında yazılanlar ile kazı verileri karşılaştırıldığında, metinlerin bazen efsanevi bir anlatıma dönüştüğü veya tarihsel olayların arka planda değiştirildiği görülmüştür. Bunun bir örneği, Çıkış Kitabı'nda yer alan Mısır'dan çıkış olayının detaylarının, tarihsel bulgularla örtüşmemesi, fakat bu olayın metinlerde farklı yazarlar tarafından çeşitli şekillerde işlenmesi, Tanah'ın farklı zaman dilimlerinde ve yazarlar tarafından şekillendiğini gösterir.

Yukarıda bahsedilen durum, Tanah'taki vahiylerin lafzi mi yoksa manevi mi olduğu konusunda tartışmalara yol açmıştır. Üslup açısından bakıldığında, Tevrat'ın çeşitli kitapları arasında belirgin bir farklılık göze çarpmaktadır; örneğin, Tekvin ve Tesniye kitapları daha çok tarihsel anlatı özellikleri gösterirken, Çıkış, Levililer ve Sayılar kitapları vahiy üslubuna sahiptir. Bu bağlamda, Tekvin ve Tesniye'de Hz. Musa'nın kendi tecrübelerini ve anlatılarını içeren pasajlar, vahyin lafzi olmaktan ziyade manevi bir nitelik taşıdığına işaret etmektedir. Sonuç olarak, Tanah'ta lafız-mana ilişkisi, metnin ilahi kaynağı ile tarihsel gelişimi arasındaki karmaşık ilişkiyi ortaya koyar ve bu ilişki, teolojik ve akademik perspektiflerden dikkatlice incelenmesi gereken bir konudur (Smith, 1990, 25-30; Berlin & Brettler, 2004: 230-235).

Sonuç

Yahudilikte vahiy kavramı, Tanrı'nın insanla iletişimini sağlayan en temel araçlardan biri olarak, Yahudi teolojisinin merkezinde yer alır. Bu çalışma, Yahudilikte vahyin tanımı, kaynağı, vasıtaları ve özellikle Tanah'ta lafız-mana ilişkisi çerçevesinde ele alınan vahiy anlayışını derinlemesine incelemeyi amaçlamıştır. Tanah'ta vahyin nasıl algılandığı ve bu algının Yahudi teolojisindeki yerini anlamak, yalnızca Yahudilik bağlamında değil, aynı zamanda dinler arası karşılaştırmalar ve teolojik analizler için de büyük bir önem taşır (Harman, 1988). Yahudi teolojisinde, vahyin lafziliği konusu daha önce zikredildiği gibi Tevrat'ın Hz. Musa'ya kelime kelime vahyedildiği inancı etrafında şekillenmiştir. Ancak, Tanah'ta yer alan çeşitli metinlerdeki çelişkiler, tekrarlar ve üslup farklılıkları, bu inancın zamanla sorgulanmasına neden olmuştur. Metin tenkidi ve tarihi tenkit çalışmalarının ortaya koyduğu veriler, Ahd-i Atık metinlerinin farklı dönemlerde, farklı yazarlar tarafından kaleme alındığını ve bu süreçte metinlere çeşitli eklemeler ve değişiklikler yapıldığını göstermektedir. Bu bulgular, vahyin lafzi olarak mı yoksa manevi bir nitelik taşıyarak mı aktarıldığı konusundaki tartışmaları daha da derinleştirmiştir (Packer, 1962: 1090).

Tevrat'ın üslup açısından incelenmesi, farklı kitapların farklı anlatı türleri içerdiğini göstermektedir. Tekvin ve Tesniye kitapları, tarihsel anlatı özellikleri taşıırken, Çıkış, Levililer ve Sayılar kitapları daha çok vahiy üslubuna sahiptir. Bu durum, vahiylerin kelimesi kelimesine mi yoksa genel bir anlam çerçevesinde mi aktarıldığı konusunda ciddi sorular doğurmuştur. Özellikle, Tesniye kitabında Hz. Musa'nın kendi tecrübelerini aktardığı bölümler, vahyin lafziliğinden ziyade manevi bir yönünün olabileceğine işaret eder. Hz. Musa'nın kendi deneyimlerinden hareketle Tanrı'nın mesajlarını iletmesi,

metinlerdeki anlatıların yalnızca ilahi bir kaynaktan gelmediğini, aynı zamanda insan tecrübesiyle de şekillendiğini göstermektedir (Kılıç, 2015: 20-35). Bu bağlamda, Yahudilikte vahiy, yalnızca ilahi bir söz olarak değil, aynı zamanda tarihsel ve teolojik bir gelişim süreci olarak değerlendirilmelidir. Tanah'ta vahyin lafzi ve manevi boyutları arasındaki bu karmaşık ilişki, Yahudi teolojisinde vahyin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda önemli ipuçları sunar. Vahyin lafız-mana ilişkisi, Tanrı'nın insanlara ilettiği mesajların sadece kelime bazında değil, aynı zamanda bu kelimelerin taşıdığı derin anlamlar ve insan tecrübesi bağlamında da anlaşılması gerektiğini ortaya koyar. Bu, Yahudi teolojisinin metinsel yorumlama süreçlerinde, vahiylerin hem ilahi hem de beşeri unsurların bir arada değerlendirildiği bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir.

Yahudi kutsal metinlerinde vahyin anlamını ve etkisini daha iyi anlayabilmek için bazı akademik ve metodolojik yaklaşımlar önerilebilir. Öncelikle, Yahudi geleneğindeki rabbinik literatür ve modern Yahudi düşüncesi daha kapsamlı bir şekilde incelenmelidir. Mişna ve Talmud gibi kaynaklarda yer alan teolojik tartışmalar, vahyin Yahudi kutsal metinlerindeki anlamını ve işlevini anlamak için zengin bir temel sunmaktadır. Bu tartışmalar, vahyin lafziliği ile manevi boyutları arasındaki dengeyi anlamak için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, modern Yahudi teolojisinde reformist, muhafazakâr ve seküler yaklaşımların vahiy kavramını nasıl yeniden yorumladığına dair çalışmalar yapılmalıdır. Bu analizler, modern Yahudilikte geleneksel vahiy anlayışlarının nasıl değiştiğini ve bu değişimlerin teolojik tartışmalara nasıl yansıdığını anlamak açısından önemlidir.

Metin tenkidi ve tarihi tenkit yöntemlerinin daha yoğun bir şekilde kullanılması, Tanah metinlerinde vahyin lafzi ve manevi boyutları arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamıza olanak sağlayabilir. Özellikle Tanah'taki üslup farklılıkları, çelişkiler ve tarihsel bağlamdaki değişimler, kutsal metinlerin ilahi ve beşeri unsurlarının bir arada değerlendirildiği bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmektedir. Tanah'ta yer alan tarihi anlatıların gerçekliğini analiz etmek için arkeolojik bulguların kullanılması da önem taşımaktadır. Mısır'dan çıkış, Sina vahyi ve diğer tarihsel olayların arkeolojik ve tarihsel bağlamda ele alınması, vahiy kavramının hem teolojik hem de tarihsel boyutlarını anlamak açısından yeni ufuklar açabilir. Yahudilikte vahiy, Tanah'ın ilahi kaynaklı olduğu inancıyla birlikte, metinlerin tarihsel gelişim sürecinin de bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Vahyin lafziliği ile ilgili tartışmalar, Tanah metinlerinin ilahi mesajları nasıl aktardığını anlamak için kritik bir öneme sahiptir.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu tahlil, Yahudi kutsal metinlerinin anlaşılmasında lafız-mana ilişkisinin ne denli önemli olduğunu vurgulamakta ve bu bağlamda daha derinlemesine araştırmalar yapılması gerektiğini işaret etmektedir.

Kaynakça

- Adam, Baki (2012). "Tevrat". *TDV İslâm Ansiklopedisi, C.41*. Türkiye Diyanet Vakfı, 40-45.
- Adam, Baki (ed.) (2015). *Dinler Tarihi El Kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Barton, John (2003). *Understanding Old Testament Ethics: Approaches and Explorations*. Westminster John Knox Press.
- Berlin, Adele & Brettler, Marc Zvi (eds.) (2004). *The Jewish Study Bible*. Oxford University Press.
- Botterweck, G. Johannes & Ringgren, Helmer (1974). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Eerdmans.
- Cohen, Shaye J. D. (1987). *From the Maccabees to the Mishnah*. Westminster Press.
- Friedman, Richard E. (1987). *Who Wrote the Bible?* HarperCollins.
- Harman, Ömer Faruk (1988). "Ahd-i Atîk". *TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1*. Türkiye Diyanet Vakfı, 494-501.
- Kılıç, Recep (2015). *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KMŞ (yay.) (2009). *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil*. Kitabı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yayınları.
- Levenson, Jon D. (1985). *Sinai and Zion: An Entry into the Jewish Bible*. Winston Press.
- Neusner, Jacob (1971). *The Rabbinic Traditions about the Pharisees before 70*. Brill.
- Packer, James I. (1962). "Revelation". *The New Bible Dictionary*. Ed. J. D. Douglas. Intervarsity Press.
- Scholem, Gershom G. (1946). *Major Trends in Jewish Mysticism*. Schocken Books.
- Smith, Mark S. (1990). *The Early History of God: Yahweh and the Other Deities in Ancient Israel*. Harper & Row.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” ereve-sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu alıřma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir ıkar atışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*